

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษยนิยมเป็นปรัชญาสาขาหนึ่งที่ยกย่องคุณค่าและให้ความสำคัญอย่างสูงสุดในความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นหลักความคิดที่มุ่งเสริมสร้างและพัฒนามนุษยธรรมขึ้นในโลก อีกทั้งยังมุ่งแสวงหาหนทางที่ดีงามแก่มนุษย์ เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมอย่างเป็นปกติสุข มนุษยนิยมถือ มนุษย์เป็นศูนย์กลางและถือว่าโดยธรรมชาติแล้วมนุษย์มีเจตจำนงอิสระ มีพลังความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความพยายาม มีศักยภาพ มีศักดิ์ศรี มนุษย์อยู่ในวิสัยที่จะรับผิดชอบต่อชะตากรรมของตนเองได้ เพราะมนุษย์มีความรักและความสามารถในการเห็นคุณค่าของสิ่งต่างๆ^๑ ซึ่งแนวคิดมนุษยนิยมดังกล่าวเริ่มเป็นที่รู้จักในสมัยเรอเนซองส์รุ่งเรืองหรือยุคฟื้นฟูศิลปวิทยา แนวคิดนี้ให้ความสำคัญในเรื่องปัจเจกชน เสรีภาพ และให้ความสำคัญแก่มนุษย์ในด้านความคิดและการกระทำ ก่อให้เกิดความปรารถนาที่จะค้นหาคุณธรรม^๒ คำว่า มนุษยนิยมนั้นเป็นคำที่ใช้กันในระหว่างศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ ซึ่งเป็นยุคเรืองปัญญาของยุโรป (Enlightenment) โดยใช้เรียกนักปรัชญากลุ่มหนึ่งในสมัยนั้นเช่น วอลแตร์ (Voltaire) รูสโซ (Rousseau) เป็นต้นซึ่งมีแนวคิดว่าคุณค่าในการดำรงอยู่ของมนุษย์ไม่ได้มาจากการค้นหาเจตจำนงของพระเจ้า และดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับเจตจำนงของพระองค์ แต่อยู่ที่การใช้เหตุผลอันเป็นศักยภาพของมนุษย์ ในการค้นหาความจริงโดยตัวมนุษย์เอง อันจะนำไปสู่การสร้างชีวิตและสังคมที่ดีของมนุษย์^๓ แนวคิดมนุษยนิยมมีจุดยืนที่เด่นชัดในเรื่องความสามารถในการคิดหาเหตุผลเพื่อแก้ไขปัญหาของมนุษย์ด้วยตัวมนุษย์เอง การให้เกียรติและศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน และการเชื่อในวิธีการทางวิทยาศาสตร์ว่าคือศาสตร์ที่เกิดจากสติปัญญาของมนุษย์โดยมนุษย์และเพื่อมนุษย์อย่างแท้จริง

^๑ Blackham, H.J., *Humanism*, (Harmands worth: Penguin Book, 1968), p. 13.

^๒ วณิดา เปรมวุฒิ, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปรัชญาศิลปะของไมเคิลแอนเจโล”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต* ภาควิชาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒), หน้า ๒๒.

^๓ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, *มนุษย์กับการใช้เหตุผล*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔๖.

พุทธทาสภิกขุได้รับการยกย่องอย่างสูงว่า เป็นปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาแห่งยุคสมัยนี้ ซึ่งแน่นอนว่า แนวคิดของท่านย่อมไม่ต่างจากแนวคิดหลักของพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมคือมุ่งไปที่ เรื่องการหลุดพ้นจากความทุกข์ แต่ความแตกต่างนั้นอยู่ที่วิธีการอธิบายพุทธธรรมในแบบของท่านเช่น แนวคิดภาษาคน-ภาษาธรรม ถือว่า เป็นเครื่องมือที่ท่านใช้ในการอธิบายพุทธธรรม ทำให้เกิดมิติใหม่ ทางคำสอนของพุทธศาสนา ทำให้เกิดความเข้าใจใหม่ ในหลักคำสอนที่สำคัญเช่นพระนิพพานมากขึ้น การพยายามอธิบายด้วยเหตุผลแบบวิทยาศาสตร์ของท่าน ทำให้แนวคิดของพุทธศาสนามีเหตุผลมากขึ้น และใกล้เคียงกับแนวคิดทางมนุษยนิยมเช่น แนวคิดเกี่ยวกับพระเจ้าที่พุทธทาสภิกขุเห็นว่ามีความหมายคือ ในระดับภาษาคนหมายถึงพระเจ้าที่เป็นบุคคล เป็นพระเจ้าที่เกิดจากความกลัวและความไม่รู้ของมนุษย์ เป็นพระเจ้าของไสยศาสตร์ และพระเจ้าในภาษาธรรมที่ท่านหมายถึงธรรมชาติ กฎของธรรมชาติที่คอยควบคุมทุกสิ่งให้เป็นไปในทางที่ถูกต้อง^๔

แนวคิดทางมนุษยนิยมของพุทธทาสภิกขุสามารถพิจารณาได้สองทางคือ จากรูปแบบการ ดำรงชีวิตและจากผลงานของท่าน พุทธทาสภิกขุมีความเป็นมนุษยนิยมที่เด่นชัดในการใช้ชีวิตคือ การที่ท่านปฏิเสธที่จะตกเป็นทาสของสิ่งอื่นนอกจากการเป็นทาสของการตื่นรู้ หรือทาสของพระพุทธรเจ้า^๕ ผลงานของท่านที่ปรากฏอยู่มากมายนั้น เป็นการแสดงให้เห็นปัญหาของมนุษย์ซึ่ง ท่านเห็นว่า “ความเห็นแก่ตัว” เป็นปัญหาที่มนุษย์ควรแก้ไขและขจัดให้หมดไป ถือได้ว่า แนวคิดของท่านทั้งหมด ล้วนแต่เป็นการส่งเสริมให้มนุษย์เข้าใจในความเป็นมนุษย์และศึกษาพัฒนาตนให้เข้าถึงความเป็น มนุษย์ที่สมบูรณ์^๖ อีกทั้งการตีความพุทธพจน์ของท่านก็เป็นไปเพื่อให้เกิดความเข้าใจในหลักการหรือ วัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการตรัสรู้ของหลักคำสอนของพระพุทธองค์จากที่เข้าใจได้ยากมาเป็นง่าย และนำมาใช้ได้โดยการใช้ภาษาของยุคสมัยปัจจุบัน เป้าหมายหลักก็เพื่อขัดเกลาจิตใจของมนุษย์ให้ สูงขึ้น ให้อยู่เหนืออำนาจของวัตถุให้เห็นคุณค่าของชีวิต ให้พบกับความสุขที่แท้จริง นอกจากนั้นก็ยัง เป็นการดึงเอาแนวคิดเทวนิยมที่ทำให้คนหลงเชื่อมายมาเป็นเวลาช้านาน ออกจากคำสอนของพระ พุทธองค์ ซึ่งทำให้แนวคิดของท่านมีลักษณะใกล้เคียงกับแนวคิดมนุษยนิยม^๗

จากแนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์ข้างต้นทำให้เราได้ทราบว่า นอกจากพุทธทาสภิกขุจะเป็น นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงแล้วพุทธทาสภิกขุยังมีแนวคิดแบบมนุษยนิยมอยู่ด้วย เพราะปรากฏว่างานเขียนของท่านได้พยายามชี้แสดงให้เราเข้าใจตัวตนของมนุษย์ ท่านเห็นว่า มนุษย์

^๔ คุรยละเอียดใน พุทธทาสภิกขุ, ปณิธาน ๓ ประการ, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๙), หน้า ๒๑-๒๓.

^๕ คุรยละเอียดใน สัมพันธ์ ก้องสมุทร, พุทธทาสภิกขุ นาคารชุนแห่งเถรวาท, (กรุงเทพฯ: โอเดียนส โตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๕.

^๖ คุรยละเอียดใน พุทธทาสภิกขุ, ปัญหาของมนุษย์, (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑-๒๔.

^๗ คุรยละเอียดใน พุทธทาสภิกขุ, ชุมมนุสล้ออายุ เล่ม ๑, (กรุงเทพฯ: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๕), หน้า ๒๕๕-๒๕๗.

สามารถพัฒนาตนเองได้ เป้าหมายของมนุษย์ที่แท้จริงในทัศนะของท่านคือ การขจัดความเห็นแก่ตัว นำมนุษย์และสังคมออกจากวัตถุนิยมด้วยหลักการไม่ยึดมั่นถือมั่นในตัวตน ซึ่งยังไม่มีใคร ทำการศึกษาวิจัยในแนวคิดนี้ ดังนั้น ผู้ศึกษาวิจัยจึงเห็นว่า สมควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อตรวจสอบ จุดยืนทางมนุษยนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุว่า แนวคิดหลักทางมนุษยนิยมของพุทธทาสภิกขุคืออะไร มีลักษณะอย่างไร

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดมนุษยนิยม

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดมนุษยนิยมของพุทธทาสภิกขุ

๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์แนวคิดมนุษยนิยมของพุทธทาสภิกขุ

๑.๓ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

มนุษยนิยม หมายถึง แนวคิดที่ปฏิเสธอำนาจเหนือธรรมชาติโดยถือว่า ทุกสิ่งในโลกล้วน เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติอย่างมีเหตุผล เชื่อในพลังของมนุษย์ว่ามีเสรีภาพในการกระทำ กำหนดชะตาชีวิตของตน สามารถนำความรู้มาปฏิบัติพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นและมีความสุขในชีวิตนี้โลกนี้

มนุษยนิยมของพุทธทาสภิกขุ หมายถึง แนวคิดที่ส่งเสริมศักยภาพของความเป็นมนุษย์ ด้วยการฝึกฝน พัฒนาตนด้วยเหตุผล สติปัญญา ความเพียรและความสามารถของตน ให้สูงขึ้นจน สามารถเข้าใจในความเป็นจริงของธรรมชาติเข้าถึงเสรีภาพที่แท้จริง

พุทธทาสภิกขุ หมายถึง พระธรรมโกศาจารย์ นามเดิมคือ พระมหาเจื้อม อินทปญโญ พระภิกษุในภิกขุสงฆ์ชาวไทย เจ้าอาวาสแห่งสวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นผู้ที่ศึกษาค้นคว้าแนวคิดในพุทธศาสนา เพื่อส่งเสริมความเข้าใจชีวิตมนุษย์ให้ถูกต้องตาม ธรรมชาติ

๑.๔ ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

- (๑) ศึกษาแนวคิดมนุษยนิยมในทัศนะของนักปรัชญา และในทัศนะของพุทธทาสภิกขุที่มีแนวคิด เกี่ยวข้อง ๕ ลักษณะ คือ (๑) อเทวนิยม (๒) ธรรมชาตินิยม (๓) อิสระเสรีนิยม (๔) เหตุผล นิยม และ (๕) ปฏิบัตินิยม จากหนังสือ บทความ เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่ เกี่ยวข้อง
- (๒) การวิเคราะห์แนวคิดมนุษยนิยมของพุทธทาสภิกขุ นั้น ผู้ศึกษาวิจัยได้วิเคราะห์แนวคิดนี้ตาม แนวคิดมนุษยนิยมทั้ง ๕ ลักษณะ

- (๓) การอ้างอิงทัศนะของพุทธทาสภิกขุที่เกี่ยวข้องกับพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น ผู้ศึกษาใช้ข้อมูลจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

๑.๕ ทบทวนเอกสารและการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดมนุษยนิยมเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นมาเพื่อรับใช้มนุษย์ และโดยมนุษย์อย่างแท้จริงเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญ ศรัทธาในตัวมนุษย์ ให้เกียรติ ยกย่อง เชิดชูคุณค่าและศักยภาพของมนุษย์เหนือสิ่งอื่นใดซึ่งผู้รู้ทั้งหลายได้พยายามให้ความหมายและลักษณะสำคัญหลักๆ ของแนวคิดมนุษยนิยมไว้ดังนี้

๑.๕.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

(๑) กิริติ บุญเจือ ได้ให้ความหมายของมนุษยนิยมไว้ในสารานุกรมปรัชญาว่า มนุษยนิยมคือแนวคิดที่ถือเอาความก้าวหน้าของมนุษยชาติเป็นเป้าหมายของการกระทำ ส่งเสริมให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ด้วยความยุติธรรม มีศักดิ์ศรีที่มีมนัส รู้จักคิดและรับผิดชอบการกระทำของตนต่อสังคม^๘

(๒) เดรสเดนกล่าวถึงลักษณะปฏิบัตินิยมของมนุษยนิยมว่า มนุษยนิยมเชื่อในความเป็นจุดศูนย์กลางของมนุษย์เป็นหลักการพื้นฐาน และเป็นลักษณะเด่นที่แยกมนุษยนิยมออกจากแนวคิดอื่นๆ โดยเหตุที่มนุษยนิยมสนใจต่อทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อธรรมชาติของมนุษย์และศักยภาพของเขาในการพัฒนาตนเองและสังคม ดังนั้นมนุษยนิยมจึงให้ความสำคัญต่อตัวของมนุษย์เองในที่สุด และยักรวมถึงการให้อิสระแก่มนุษย์ในการแสวงหาหนทางที่จะกำหนดชีวิตของตน ชีวิตของมนุษย์กับโลกหรือธรรมชาติเป็นเอกภาพสอดคล้องกัน และมนุษย์ไม่อาจปฏิเสธบทบาทของตนเองต่อโลกและเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน^๙

(๓) แบลคแฮม (Blackham) ได้พูดถึงลักษณะอิสระเสรีภาพของมนุษยนิยมไว้ว่า มนุษยนิยมเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการพัฒนาศีลธรรมของปัจเจกบุคคลและการสร้างสรรค์ที่ดีงาม คือการยอมรับว่า มนุษย์เป็นเจ้าของชีวิตของตนเอง ต้องรับผิดชอบต่อชีวิตของตนเอง และรับผิดชอบต่อชีวิตของมนุษยชาติด้วย ดังนั้นมนุษยนิยมจึงเลือกที่จะยอมรับการรับผิดชอบต่อชีวิตของผู้อื่น เพราะมนุษยนิยมมีสมมติฐานที่มองมนุษย์ในแง่ดี มีความรักในเพื่อนมนุษย์ มนุษย์ในสังคมมีหน้าที่ที่พึงมีต่อกัน สภาพสังคมตามแนวมนุษยนิยมจึงเป็นสังคมที่สงบงดงามผู้คนอยู่ร่วมกันอย่างปรารถนาดี และกระทำดีต่อกัน^{๑๐}

^๘ กิริติ บุญเจือ, สารานุกรมปรัชญา, (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒), หน้า ๑๙๒.

^๙ เดรสเดน, เซม., ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาและสิทธิมนุษยชน, แนวคิดพื้นฐานอารยธรรมตะวันตก, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๑), หน้า ๑๒๓.

^{๑๐} Blackham, H.J., *Humanism*, (Harmandsworth: Penguin Book, 1968), p. 13.

(๔) ชัช กิจกรรณ อธิบายลักษณะอิสรเสรีภาพของมนุษย์นิยมไว้ว่า มนุษย์นิยมเป็นแนวคิดที่ต้องการปลดปล่อยตนเองของมนุษย์จากการกดขี่ข่มเหงระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และทั้งการกดขี่ครอบงำเชิงสติปัญญาและจินตนาการของกรอบความคิดทางศาสนา การเมือง และสังคม เป็นขบวนการของมนุษย์ที่จะแสวงหาสิ่งที่ดีที่สุด ทั้งที่เป็นภูมิปัญญาหรือระบบเศรษฐกิจการเมือง ที่ไม่เพียงแต่หวังจะประกันความสุขสมบูรณ์ทางสิ่งแวดล้อม และความเป็นอยู่ของมนุษย์ในทางสังคมเท่านั้น หากยังเพื่อประกันความเป็นอิสรเสรีของมนุษย์อีกด้วย ซึ่งความเป็นอิสรเสรีนี้ไม่ได้ถือว่า เป็นเพียงสิทธิพื้นฐานหรือเงื่อนไขตามธรรมชาติของมนุษย์เท่านั้น หากยังถือเป็นความเชื่อที่แน่นแฟ้นอีกด้วย ยิ่งกว่านี้ความสุขสมบูรณ์ตลอดจนอิสรเสรีภาพของมนุษย์จะต้องมีขึ้นภายใต้เงื่อนไขของความเสมอภาค และยุติธรรมเท่านั้น^{๑๑}

(๖) วนิดา เปรมวุฒิ กล่าวถึงลักษณะอเทวนิยมของมนุษย์นิยมไว้ว่า แนวคิดนี้มีหลักแห่งความคิดว่า มนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางและเป็นสิ่งสำคัญสูงสุด ซึ่งตรงข้ามกับหลักปรัชญาศูนย์กลางที่ถือพระเจ้าเป็นจุดศูนย์กลางของความสำคัญ เพราะฉะนั้นแนวคิดมนุษย์นิยมจึงมีส่วนผลักดันให้มนุษย์เกิดการใฝ่หาความรู้ที่แท้จริงเพื่อชีวิตที่ดีในโลก^{๑๒}

(๗) ในหนังสืออธิบายศัพท์วรรณคดี (A Glossary of literary Terms) ซึ่งแปลโดยทองสุก เกตุโรจน์อธิบายถึงลักษณะธรรมชาตินิยมของมนุษย์นิยมไว้ว่า นักมนุษย์นิยมหมายถึงบุคคลที่ถือเอาความจริง เป็นพื้นฐานประสบการณ์ของมนุษย์และถือเอาค่านิยมพื้นฐานธรรมชาติของมนุษย์ ปฏิเสธความจริงและการลงโทษของลัทธิเหนือธรรมชาติ^{๑๓}

๑.๕.๒ การศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง

(๑) ศีรภรณ์ บัณฑิตชน ทำการศึกษา “แนวคิดเรื่องมนุษย์ในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ” ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับมนุษย์ของพุทธทาสภิกขุไว้ว่า พุทธทาสภิกขุมองมนุษย์ว่าประกอบด้วยธาตุทั้งหกไม่ต่างจากสัตว์อื่นแต่มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพที่สูงขึ้นได้จากคนธรรมดาที่เต็มไปด้วยความโลภ โกรธ และหลง กลายเป็นพระอรหันต์บุคคลหรือแม้กระทั่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ มนุษย์มีศักยภาพพอที่จะเข้าถึงเสรีภาพที่แท้จริงได้ด้วยตัวของมนุษย์เองโดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยพลังอำนาจอื่นใดนอกจากความเพียรพยายามของตน อีกทั้งท่านเห็นว่าเป้าหมายของมนุษย์คือการเข้าถึงเสรีภาพที่

^{๑๑} ชัช กิจกรรณ, **ประชาธิปไตยและสังคมนิยม: วิวัฒนาการของเอกภาพแห่งหลักการมนุษย์นิยม**, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๘๑.

^{๑๒} วนิดา เปรมวุฒิ, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปรัชญาศิลปะของไมเคิล แอนเจโล”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒), หน้า ๒๒.

^{๑๓} ทองสุก เกตุโรจน์, **อธิบายศัพท์วรรณคดี**, (กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๙), หน้า ๑๔๑-๑๔๔.

อยู่เหนือการยึดถือทุกอย่าง อีกทั้งมนุษย์ควรที่จะพยายามดึงตัวเองออกจากวัตถุนิยมที่เต็มไปด้วยสิ่งเย้ายวนให้เกิดทุกข์^{๑๔}

(๒) พระมหาประสิทธิ์ สิริปณฺโณ (ฤทธิมฺหันท) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และการปฏิบัติ และเสรีภาพของมนุษย์ในพุทธปรัชญาไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง **“การศึกษาวิเคราะห์เรื่อง มนุษยนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท”** พุทธปรัชญาถือว่า ผู้ที่จะเป็นมนุษย์สมบูรณ์แบบได้นั้น จะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ ๒ ประการ คือ มีความรู้ชอบ (สมมาญาณสมปนฺโน) และมีการกระทำที่ถูกต้องเป็นธรรม (สมมาจริยาสมปนฺโน) เป็นประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวมหรือสังคม อันเป็นคุณสมบัติของพระพุทธรองค์นั้นคือ ความรู้ต้องมากับคุณธรรม (วิชชาจรณสมปนฺโน) มนุษย์จะมีเสรีภาพที่สมบูรณ์ก็ต่อเมื่อได้ใช้ปัญญาในการพิจารณาสรรพสิ่งเพื่อบ่มุ่ทำลายกิเลส โดยไม่ทำจิตใจของตนให้ตกอยู่ในอำนาจของกิเลสและอยู่ในสภาวะวิมุตติ ซึ่งเสรีภาพที่แท้จริงนี้ก็คือเจตจำนงของพระอรหันต์^{๑๕}

(๓) พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมฺโม (กลางพนม) ศึกษา **“ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเชิงมนุษยนิยมในบทกวีรางวัลซีไรต์”** ได้พูดถึงลักษณะของมนุษยนิยม ๓ ลักษณะไว้ว่า (๑) มนุษยนิยมมีลักษณะเป็นปฏิบัตินิยม ชาวมนุษยนิยมนั้นมุ่งเน้นที่การปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลแก่มนุษย์โดยตรง ชาวมนุษยนิยมจะไม่สนใจเรื่องที่ไม่สามารถปฏิบัติให้เกิดผล แม้เรื่องนั้นจะเลิศจิตเพียงใดก็ตาม (๒) มนุษยนิยมมีลักษณะเป็นอเทวนิยมเชื่อว่า ความเป็นไปในโลกที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์นี้ มนุษย์สามารถกำหนดเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยเทพหรือส่งสูงสุดภายนอกอื่นๆ ซึ่งไม่สามารถมองเห็นได้ วิธีการของมนุษยนิยมก็เช่นเดียวกัน มนุษยนิยมนั้นอิงอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ในการค้นคว้าหาความจริงเกี่ยวกับความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย (๓) มนุษยนิยมมีลักษณะเป็นอิสเรีนิยมซึ่งเป็นทัศนะที่ให้ความสำคัญแก่เสรีภาพส่วนบุคคลทั้งในด้านความคิดและการกระทำ ซึ่งเมื่อนำมาเทียบกับแนวคิดมนุษยนิยมแล้ว ก็พบว่ามีความใกล้เคียงกันเพราะแนวคิดมนุษยนิยม จึงส่งเสริมเรื่องอิสเรีภาพอย่างลึกซึ้งและกว้างขวางแต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขีดขั้นและกติกาสอดคล้องเหมาะสม ควรแก่สถานภาพของความเป็นมนุษย์ อิสเรีในที่นี่ไม่ใช่เฉพาะทางการกระทำที่ชอบ และการพูดที่ชอบเท่านั้น สิ่งที่สำคัญคืออิสเรีในการคิดและการแสดงออกซึ่งความคิดในลักษณะอื่นๆ ด้วย^{๑๖}

^{๑๔} ธีรภรณ์ บัณฺฑิตชน, “แนวคิดเรื่องมนุษย์ในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐), หน้า ง-จ.

^{๑๕} พระมหาประสิทธิ์ สิริปณฺโณ (ฤทธิมฺหันท), “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องมนุษยนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ข.

^{๑๖} พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมฺโม (กลางพนม), “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเชิงมนุษยนิยมในบทกวีรางวัลซีไรต์”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์ ดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาศาสนาและปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๔๓-๔๕.

(๔) พระมหาจิรศักดิ์ ธมฺมเมธี (สังฆเมฆ) ได้ศึกษา “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องปัญหาภาษาในพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีแนวคิดเรื่องภาษาคนภาษาธรรมของพุทธทาสภิกขุ” ในการศึกษาวิจัยดังกล่าวได้พูดถึงมนุษย์เชิงมนุสยนิยมของพุทธทาสภิกขุไว้ว่า พุทธทาสภิกขุเชื่อในศักยภาพของมนุษย์ในการพัฒนาตนให้เข้าถึงความดีสูงสุดหรือพระนิพพานได้ โดยที่มนุษย์สามารถที่จะมีเสรีภาพที่สมบูรณ์ก็ต่อเมื่อได้ใช้ปัญญาในการเข้าถึงความจริงหรือบรรลุพระอรหันต์ ส่วนคนในภาษาธรรมของท่านพุทธทาสภิกขุหมายถึง คุณธรรมอย่างสูงที่เหมาะสมกับกับมนุษย์คือ มีใจสูง^{๑๗}

(๕) ศุภกฤต เทศกัจจกร ทำการศึกษา “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องหน้าที่ของค่าน้ำกับของท่านพุทธทาสภิกขุ” ได้กล่าวถึงแนวคิดเชิงปฏิบัตินิยมของพุทธทาสภิกขุไว้ว่า พุทธทาสภิกขุเห็นว่า การที่จะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้นั้น ต้องเป็นผู้หลุดพ้นจากกิเลสหรือเข้าถึงสภาวะนิพพานเท่านั้นและนั่นก็คือหน้าที่หลักของมนุษย์ มนุษย์มีหน้าที่ที่จะเข้าใจธรรมชาติและกฎของธรรมชาติ อีกทั้งปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับกฎดังกล่าวโดยไม่จำเป็นต้องไปค้นหาว่า ธรรมชาติคืออะไรเพียงแค่เข้าใจผ่านปรากฏการณ์และทำตัวให้สอดคล้อง รู้เท่าทันความเป็นไปของสิ่งต่างๆ และปล่อยวางก็จะพบกับบรมสุขหมดทุกข์ และนี่คือหน้าที่ของมนุษย์ทุกคน^{๑๘}

(๖) สุรัตน์ เพชรนิลศึกษา “ปรัชญาการศึกษาของพุทธทาสภิกขุ” ได้พูดถึงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับการปฏิบัติในทัศนะของพุทธทาสภิกขุไว้ว่า จุดมุ่งหมายที่แท้จริงของการศึกษาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ นั่นคือ การสอนให้มนุษย์มีความรู้ ความสามารถ มีสติปัญญา มีความฉลาดในทางอาชีพในเบื้องต้น และการศึกษาที่สูงขึ้นก็จะต้องทำให้มนุษย์สามารถทำลายความเห็นแก่ตัวของตนลงได้ เพราะความเห็นแก่ตัวคือรากเหง้าของปัญหาทุกอย่างของมนุษย์ เมื่อมนุษย์สามารถละได้แล้ว มนุษย์ก็จะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีการปฏิบัติตนอย่างถูกต้องอันจักส่งผลให้เกิดความสงบสุขของสังคมและโลกได้ สิ่งที่มนุษย์ควรศึกษาคือศึกษาความเป็นจริงตามธรรมชาติเห็นทุกอย่างเป็นไปตามที่มันเป็น เห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ตามปฏิจจสมุปปาท เห็นว่าชีวิตเป็นทุกข์ สามารถทำลายความรู้สึกแห่งตัวตนลงได้^{๑๙}

(๗) พระสำราญ บุญโส ศึกษา “มโนทัศน์เรื่องพระเจ้าของคริสต์ศาสนาในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ” ได้พูดถึงแนวคิดเกี่ยวกับพระเจ้าของพุทธทาสภิกขุไว้ว่า พระเจ้าคือกฎธรรมชาติ

^{๑๗} พระมหาจิรศักดิ์ ธมฺมเมธี (สังฆเมฆ), “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องปัญหาภาษาในพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีแนวคิดเรื่องภาษาคนภาษาธรรมของพุทธทาสภิกขุ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๓๓-๓๔.

^{๑๘} ศุภกฤต เทศกัจจกร, “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องหน้าที่ของค่าน้ำกับพุทธทาสภิกขุ”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๑), หน้า ๙๓-๙๔.

^{๑๙} สุรัตน์ เพชรนิล, “ปรัชญาการศึกษาของพุทธทาสภิกขุ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐), หน้า ค-ง.

ได้แก่กฎสามัญลักษณ์ กฎอัมปปัจจยตา และกฎจตุราริยสัจ พระเจ้ามีลักษณะเป็นนามธรรมคือไม่มีตัวตน การพูดถึงพระเจ้าในลักษณะเป็นตัวตนเป็นเพียงการพูดให้เข้าใจง่ายขึ้น กฎธรรมชาติเป็นสิ่งเดียวกับพระเจ้า เป็นกฎที่ก่อให้เกิดสรรพสิ่งและควบคุมให้สรรพสิ่งเป็นไป เป็นสิ่งสมบูรณ์สูงสุดไม่มีจุดเริ่มต้นและเป็นผู้ให้รางวัลแก่บุคคลที่ทำความดี และลงโทษผู้ทำความชั่วตามกฎแห่งกรรม^{๒๐}

(๘) เกษม ขนบแก้ว ศึกษา “นิพพาน: ศึกษาจากวรรณกรรมชุดธรรมโฆษณ์ของพุทธทาสภิกขุ” ได้กล่าวถึงลักษณะอิสรเสรีภาพของพุทธทาสภิกขุไว้ว่า นิพพานคือ “ความอิสระ” คือ อิสระจากภาวะที่ผิดปรกติ อิสระจากอธรรม อิสระจากความหิว อิสระจากสิ่งผูกมัด อิสระจากสัญชาตญาณแห่งการมีตัวตน^{๒๑}

จากการทบทวนการศึกษาวิจัยข้างต้นเห็นว่า ได้มีการศึกษาแนวคิดของพุทธทาสภิกขุในหลายแนวคิด เช่น แนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์ ภาษาคน-ภาษาธรรม หน้าที่ของมนุษย์ การศึกษา พระเจ้า และพระนิพพาน และมีเนื้อหาบางส่วนที่เกี่ยวกับลักษณะแนวคิดมนุษยนิยมของพุทธทาสภิกขุในบางส่วนเท่านั้น แต่ยังไม่มีการศึกษาแนวคิดมนุษยนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุโดยตรง ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำเอาเนื้อหาบางส่วนที่เกี่ยวข้องมาใช้อ้างอิงในการศึกษาวิจัยนี้ได้

๑.๖ วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

- (๑) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดมนุษยนิยมตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้
- (๒) ศึกษาค้นคว้าสาระสำคัญของแนวคิดมนุษยนิยมในทัศนะของนักปรัชญาและพุทธทาสภิกขุที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดมนุษยนิยมทั้ง ๕ ลักษณะ
- (๓) เรียบเรียงเนื้อหาสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดมนุษยนิยมทั้ง ๕ ลักษณะ ในรูปแบบของการเขียนพรรณนา (Descriptive) และให้เหตุผล (Reasoning) ตามรายละเอียดที่ได้กำหนดไว้ในแต่ละบท

^{๒๐} พระสาราญ บุญโส, “มโนทัศน์เรื่องพระเจ้าของคริสต์ศาสนาในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๐), หน้า ข.

^{๒๑} เกษม ขนบแก้ว, “นิพพาน: ศึกษาจากวรรณกรรมชุดธรรมโฆษณ์ของพุทธทาสภิกขุ”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, (วิทยาลัยครูสงขลา, ๒๕๓๒), หน้า ๑๐๔.

- (๔) วิเคราะห์แนวคิดของพุทธทาสภิกขุด้วยการเขียนพรรณนาความและการให้เหตุผลที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดมนุษยนิยมทั้ง ๕ ลักษณะ
- (๕) สรุปผลการศึกษาวิจัยและเสนอแนะ

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๗.๑ ได้ทราบแนวคิดมนุษยนิยม
- ๑.๗.๒ ได้ทราบแนวคิดมนุษยนิยมของพุทธทาสภิกขุ
- ๑.๗.๓ ได้ทราบผลการวิเคราะห์แนวคิดมนุษยนิยมของพุทธทาสภิกขุ